

فعالیت‌های آن انتشار ماهنامه مجله فنون بود که شماره یکم آن در محرم ۱۲۷۹ ق انتشار یافت. این انجمن پس از دو سال و پس از فراگیر شدن بیماری ویا در استانبول، فروپاشید. منیف‌افندی در ۱۲۸۴ ق کارشناس ضبطیه (کارشناس هیأت رسیدگی به امور مملکتی)، در ۱۲۸۵ ق رئیس دیوان تمییز و در ۱۲۸۶ ق از این سمت برکنار شد. اما دیری نپایید که به مقام ریاست مجلس معارف رسید (۱۲۸۶ - ۱۲۸۹ ق). وی پس از آن، در ۱۲۸۹ ق سفیر عثمانی در ایران، در محرم ۱۲۹۴ ق وزیر معارف، در شوال ۱۲۹۴ ق وزیر تجارت و بازرگانی و سه ماه پس از این تاریخ، برکنار شد. منیف‌افندی در ۱۲۹۵ ق برای دومین بار وزیر معارف شد و در پی آن، در ۱۲۹۷ ق به وزارت عبدالحمید دوم عثمانی (۱۲۹۳ - ۱۳۲۶ ق) رسید، اما در همان سال از وزارت نیز برکنار شدند. وی در ۱۳۰۲ ق برای بار سوم وزیر معارف شد، اما در ۱۳۰۹ ق او را بار دیگر از این مقام کنار گذاشتند. منیف‌پاشا در ۱۳۱۳ ق به نمایندگی از سلطان عبدالحمید برای شرکت در جشن پنجاهمین سالگرد پادشاهی ناصرالدین‌شاه قاجار به ایران سفر کرد. هدف شاه عثمانی از دادن این مأموریت به منیف‌پاشا دور کردن او از استانبول بود. منیف‌پاشا که با میرزا آقاخان کرمانی دوستی داشت، مأموریت داشت تا بنا بهره‌جستن از این فرصت، از شاه ایران بخواهد که با آزاد کردن و بازگرداندن میرزا آقاخان و دیگران به استانبول موافقت کند، اما ناصرالدین‌شاه را کشتند و این مأموریت سرنگرفت. میرزا آقاخان در رضوان، منیف‌پاشا را با القاب «حضرت آصف‌جاه معارف‌پناه» یاد کرده است و نیز ترجمه تلماک را که ناتمام مانده، به نام وی آغاز کرده بود. منیف‌پاشا در تهران خیر درگذشت دخترش را شنید و بدین سبب اجازه یافت تا به استانبول بازگردد. وی پس از این رخداد باقی‌مانده زندگی‌اش را در انزوا گذراند. خاک‌کجای او در گورستان صحرای جدید است. منیف‌پاشا به دریافت نشان‌های بسیار مفتخر گردید. وی از پایه‌گذاران نهضت ترجمه در ادبیات تنظیمات است. او طبع شعر نیز داشت و به فارسی و ترکی شعر می‌سرود. از اشعارش است: «ای که در باغم نهی پای گذر - دست بر اثمار و ازهارش میر / خوانده باشی چون جناب بوالبشر - زین چنین وضعی ز جنت شد به در». از آثارش: محاورات حکمیة (۱۸۵۹ م)؛ داستان آل عثمان به نظم (۱۸۸۲ م)؛ تلخیص حکمت حقوق؛ مدخل علم

روزگارش موضوعی انتقادی داشت. البته می‌کوشید که این انتقادهای بی‌پایه و اساس نباشند و ریشه‌های علمی داشته باشند. از آثارش: منظومه تحفة النصایح به فارسی؛ سبل الهدی؛ سلسله‌المقرین و مناقب‌المتین؛ نصاب‌الصیوان و آداب‌الاکساب؛ السبعیات منیری به ترکی که در جغرافیای اقلیم‌های پنج‌گانه و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها است.

منابع: شعراء و علماء و مردان نامی بوسنی و هرزگوین، ۱۹۶؛ عثمانلی مؤلفی، ۲۵/۲؛ کشف‌الظنون، ۳۷۶/۱؛ ۹۷۸/۲؛ معجم‌المؤلفین، ۱۳/۱۲۲-۱۲۳؛ ملامت و ملامتیان، ۹۷؛ مولویه بعد از مولانا، ۳۳۱؛

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi, 6/473.

محمدی

منیف‌پاشا (mo.niE.pā.šā)، محمدطاهر فرزند عبدالنصایح‌افندی، غازی‌عینتاب ۱۲۴۴ - استانبول ۱۳۲۸ ق/ ۱۸۲۸ - ۱۹۱۰ م، دولتمرد، نویسنده و شاعر عثمانی. علوم مقدماتی و زبان فارسی را در مدرسه نورعثمانیه زادگاهش آموخت. پس از آن چون پدرش برای تدریس زبان فارسی به فرزندان ابراهیم‌پاشا، فرزند محمدعلی‌پاشا حاکم مصر (۱۸۰۵ - ۱۸۴۸ م)، استخدام شده بود، با خانواده‌اش به مصر رفت. در آنجا از میرزا سن‌گل‌لاخ زبان فارسی و از پدرش و دیگر علما زبان عربی آموخت. همچنین تحصیلاتش را در مدرسه امویة شام پی گرفت. در ۱۲۶۷ ق در اداره مجلس کبیر شام به کار پرداخت. در ۱۲۶۸ ق به استانبول رفت و مترجم زبان‌های فارسی و عربی در اداره ترجمه باب عالی شد. وی هم‌زمان با کار در این اداره به فراگیری زبان فرانسه نیز همت گماشت. در ۱۲۷۱ ق در مقام سرکاتب دوم با کمال‌پاشا که به سفارت برلین می‌رفت، همراه شد. سه سال در برلین ماند و در آن سال‌ها هم‌زمان با کار به تحصیل پرداخت و زبان آلمانی را نیز فراگرفت. پس از آن که دوره خدمت کمال‌پاشا به پایان رسید، به استانبول بازگشت و بار دیگر در اداره ترجمه به کار سرگرم شد. در ۱۲۷۷ ق نایب‌رئیس محکمه تجارت و نیز سردبیر نشریه جریده حوادث شد (این نشریه، بعدها برای رقابت با روزنامه ترجمان احوال به روزنامه بدل گردید). منیف‌افندی در ۱۲۷۹ ق با انتصاب به مقام مترجم یکم باب عالی از کار در این روزنامه دست کشید، اما پس از آن انجمنی به نام انجمن علمیه عثمانیه بنیاد کرد که یکی از

06 OCAK 1994

132554 MÜNİF MEHMET PAŞA - 011529 ALİ SUAVİ

Doğan, İsmail: "Türk Kültür ve Eğitimine Katkıları Açısından Mehmet Tahir Münif Paşa ve Ali Suavi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma", Doktora tezi (Danışman: Prof. Dr. Yahya AKYÜZ), 542 s.

Osmanlılarda Batılılaşma düşüncesinin hayata geçirilmesinde eğitim kökenli aydınların önemli bir yeri vardır. Çünkü, bu hareketin ilk modern örnekleri birer öğretim kurumu olan askeri okullarla verilmiştir. Bu sebeple yenileşmenin eğitim kanadını temsil eden aydınların bağlı oldukları kültür çevreleri ve düşüncelerinin araştırılması Batı kültür ve eğitim akışının aydınlar plânındaki etki ve yönünü de ortaya koyacaktır.

Münif Paşa ve Ali Suavi Batılılaşmanın eğitim kanadını temsil eden iki osmanlı aydınıdır.

Bu araştırmada eğitimciliği her şeyden çok benimseyen Münif Paşa ile her şeye rağmen eğitimci kalan Ali Suavi'nin asıl ihmal edilen yönlerinin eğitim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kültür çevreleri ve siyasal misyonlarından ileri gelen farklılıklarının yanında, memleketin "ilim ve maarif"le ilerleyeceğine inanmaktadırlar. Bu sebeple eğitimin ülke özelinde fayda ve katkılarının yanı sıra, teknik problemleriyle de ilgilenmişlerdir. Bu çerçevede olmak üzere her ikisi de basılı kültür ürünlerini eğitimin yaygınlaştırılmasının en temel aracı kabul etmişler, ders programları ve öğretim ilke ve teknikleri konusunda dönemlerine göre hayli ileri öneriler getirmişlerdir.

7. FELSEFE ANABİLİM DALI

1982 Yılı

13 OCAK 1994

132554 MÜNİF MEHMET PAŞA Yüksek Lisans

Duran, Recep: "Münif Paşa", Yüksek lisans tezi (Danışman: Felsefe An.Dal.
Prof. Dr. Mübehat KÜYEL).
Ank. İ. Sos. Bil. Enst.

Münif Mehmed Paşa?

ALPAY,

Meral (Doç. Dr.), "Değişen Kütüphane Anlayışı ve Münif Paşa", Türkische
Miszellen Robert Anhegger Festschrift, Istanbul, Divit Press, (1987), 19-24.

05 MAYIS 1993

22 HAZİRAN 1995

2335. Doğan, İsmail: Tanzimatın iki ucu - Münif Paşa ve Ali Suavi (sosyo-pedagojik bir karşılaştırma) / İsmail Doğan. -
Istanbul: İz Yayıncılık, 1991. - 429 S. : Ill. - (İz yayıncılık ; 34)
: İnceleme - araştırma dizisi ; 11)
İnhalt: Münif Paşa, 1830-1910 und Ali Suavi, 1838-1878 im
Vergleich. - Text türk.
ISBN 978-355-006-5 32 A 798

DURAN,

Recep (Arş. Gör.), "Münif Paşa", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman:
Prof. Dr. Mübehat Türker Küyel), Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü,
(1982), 57 S.

190 HAZİRAN 1993

Adil Dair

(M)
MÜNİF PAŞA

Münif Paşa
(Hayat ve Eserleri)

0 OCAK 1994

Tarih. Enst. T. 359

Münif Paşa ve Türk bilim tarihindeki yeri. AKIN, Adem. Doktora. Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991. 402s.
Danışman: Prof. Dr. Azmi Süslü.

17105

Cognitive Evolution of Environmental Hygiene Concept in Anatolia During the Antique Age / Hittite Empire, Old Greek Civilization-Ion Colonies and Roman Age Antik Çağ Anadolu Uygarlıklarında Çevre Hijyeni Kavramının Bilişsel Evrimi/Hitit İmparatorluğu, Eski Yunan Uygarlığı-İyon Kolonileri ve Roma Çağı Şükran Sevimli	81
Philanthropy and Medical Education: An Example from the Near East at the Dawn of the 20 th Century Fılanropi ve Tıp Eğitimi: 20. Yüzyılın Şafağında Yakın Doğu'dan Bir Örnek Gül Kızılca Yürür, M. Murat Civaner	95
Her Devirde Önemli Bir Bitki, Biberiye; Rosmarinus Officinalis Ayten Altıntaş	105
Scientific Knowledge of Medicine within Mesopotamian Judicial Documents Mezopotamya Hukuki Belgeleri İçinde Tıp İlimi Hülya Öztürk - Nilüfer Demirsoy - Ömür Elçioğlu	109
Prof. Dr. Mebrure Değer (17 Haziran 1937- 29 Ekim 2011) Zuhal Özyayın	121
Unutulmayan Dost, Sevgi Dolu İnsan Prof. Dr. Mebrure Değer İbrahim Başağaoğlu	129
Dostum Mebrure Vildan Göksoy Özkan	133
Mebrure Değer'in ardından Ayten Altıntaş	139
Mebrure'ye mektup Bayhan Çubukçu	141
Sınıf Arkadaşım Prof. Dr. Mebrure Değer'in Ardından Gülsel Kavalalı	143
Sevgili Mebrur'un ardından Gülten Dinç	145

Münif Mehmed Paşa (132554)

MÜNİF PAŞA'NIN MECLİS-İ SİHHİYE-İ FEVKALÂDE REİSLİĞİ*

MUNIF PASHA AS HEAD OF EXTRAORDINARY
HEALTH COMMISSION

İsmail Doğan**

D1658

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

27 Aralık 2015

Abstract

The appointment as a Head of Extraordinary Health Commission (Meclis-i Sıhhiye-i Fevkalâde Reisliği) placed an important role in the Mehmet Tahir Münif Pasha's (1830-1910) bureaucratic experiences. Mehmet Tahir Münif Pasha, who worked in various high positions in the government as ambassador and minister of education, pioneered new and effective decisions and applications during his position as Head of Extraordinary Health Commission, which established during the cholera epidemic in Mekke.

Within this analysis, the performance of Münif Pasha, who is an effective thinker and statesman of Tanzimat period and the results of this performance during his headship have been stood out.

Key Words: Tanzimat Period, Münif Pasha, Mekke, Cholera Epidemic.

Özet

Meclis-i Sıhhiye-i Fevkalâde Mehmet Tahir Münif Paşa (1830-1910)'nın bürokratik deneyimleri arasında önemli bir yer tutar. Elçilikten Maarif Nâzırlığı'na kadar üst düzeyde devlet hizmetinde bulunan Münif Paşa, Mekke'de ortaya çıkan kolera salgını nedeniyle kurulan Meclis-i Sıhhiye-i Fevkalâde Reisliği (Olağanüstü Sağlık Komisyonu Başkanlığı) görevinde dönemi için son derece yeni ve etkili karar ve uygulamalara öncülük etmiştir.

Bu incelemede Tanzimat döneminin etkili devlet ve düşünce adamı Münif Paşa'nın söz konusu başkanlıktaki icraatı ve bu icraatın sonuçlarına dikkat çekilmektedir.

Anahtar sözcükler: Tanzimat Dönemi, Münif Paşa, Mekke, Kolera Salgını.

* Bu metin 3-6 Kasım 2010 tarihleri İstanbul'da yapılan "İstanbul 2010-Avrupa Kültür Başkenti Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık Uluslararası Kongresi"de sunulan bildirinin yayın için hazırlanan son şeklidir.

** Prof. Dr., "Eğitim Sosyoloğu", Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Başkanı, Cebeci, 06590 Ankara; E.Posta: idogan0616@hotmail.com / "Educational Sociologist" Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Head of Department of Social and Historical Foundations of Education, Cebeci, 06590 Ankara, Turkey.

faction of] the basic needs of human society. Therefore, it is clear that the reason why nations that belong in the civilized world get their share from the treasures of wealth of the world is their access to the most perfect means of human education.³⁶

The contemporary development of industries was based on “certain methods and principles determined by the subtle sciences” that had constantly been spreading in “civilized” countries. These sciences had entirely changed the processes of production, rendering mere natural talent useless.

While all this was known in the Ottoman Empire, the draft asserted, the system of education had remained ineffective, and key in this failure was the state of elementary schools. These schools where “instruction consist[ed] only of the basics of religious sciences” were under the administration of people of dubious qualifications.³⁷ Furthermore, due to the lack of a sufficient number of higher institutions, there were only two routes for the educated: civil service or the military. As a result, the Ottoman system failed to raise “people of profound skill in sciences and arts.”

In addition to an across-the-board reorganization of the Ottoman educational system, the introduction to the act recommended the rapid translation of books on the new sciences, as each nation could progress in the sciences only in its own language.³⁸ In line with the Ottomanist outlook, the introduction also stated that in new high schools where non-Muslim and Muslim students would study together, religious courses would be taught to different communities by teachers assigned by their own community, while all science courses would be under the administration of the central government.³⁹

It is needless to state the implications of the phrase “It is needless to state” at the introduction of an official document. We observe in the regulations of 1869 a clear intent expressed in the strongest terms to centralize, organize, and closely supervise all educational activity within the empire. The speakers of the state officially announced their reservations about the competence and merit of at least some of the teachers of elementary schools who were, by and large, *medrese* graduates. Industry, inventions, and prosperity are linked unprecedentedly tightly to the new sciences, thus clarifying which sciences the official discourse deems necessary for the welfare of the empire.

Indeed, while earlier documents on educational reform and the significance of the new sciences always referred to religious sciences, the afterlife, or used Islamic justifications as well, the 1869 act is striking in its nonreligious tone and content. As Somel indicates, the influence of Duruy on the final draft cannot be neglected,⁴⁰ but it also appears that the

idea of science as beyond religious and political affiliation was a perfect fit with the Ottomanist discourse of the 1860s. The document specified that religious classes would be taught separately to students from different religious communities, but they would learn science together, as Ottomans. Similarly, teachers of religious classes would be appointed by the communities themselves, but science teachers would be appointed centrally by the state. In the new political system, religion was to belong to the communities (albeit under state supervision), but science was state property. Moreover, science was the realm within which the equal status of all religious groups would be made manifest. In sum, importing science was a matter of constructing *the* community.

Yet this effort to present science as the type of knowledge that, just like the Ottoman identity, would bring all ethnic and religious groups together was particularly precarious due to the prevalence of perceived relative deprivation among the members of the Muslim community. Indeed, as the following chapters will illustrate, the growth of the Ottoman press would be characterized by the increasingly common challenges to the very idea that science—or *anything*—could be discussed without a reference to religion in general and the relative statuses of the religious communities in the Ottoman Empire in particular.

While competitors with concerns for popular appeal would thus gradually emerge and disseminate views that were occasionally at odds with the official definitions and descriptions, the leading scientific journal of the period, a landmark in the history of the Ottoman press, was endorsed by the top bureaucrats and served as an outlet for elaborating the official discourse.

Münif Mehmed Paşa
132554

B. Engaging the Official Discourse in the Early Ottoman Press: Münif Pasha and the *Mecmua-i Fünûn*

On April 11, 1861, Halil Şerif Pasha, the Ottoman ambassador to St. Petersburg, wrote a petition to the prime ministry asking for permission to establish a new association under the name Ottoman Society of Science. According to the petition, the need for such an association stemmed from the fact that it was “science and useful learning that [had] steered European nations to the highest summit of civilization and power.” Despite their best-intentioned attempts, the Ottomans themselves had not yet reached the desired level. As a result, Halil Pasha declared, “certain servants of the exalted sultan who succeeded in acquiring a good education in Europe or within the Empire” were willing to contribute to the

132554

MÜNİF MEHMED PAŞA

-
- 1 ALİ BUDAK, Batılılaşma sürecinde çok yönlü bir Osmanlı aydını: Münif Paşa, İstanbul Üniversitesi, Doktora, 2002

(132254)

Münif Mehmed Paşa

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MÜNİF PAŞA

20 Temmuz 2016

Further Reading

- Açıkgeç, Alparslan, *Being and Existence in Sadra and Heidegger*, Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization, 1993.
- Corbin, Henry, *En Islam Iranien*, vol. 4, Paris, Gallimard, 1972, pp. 52–122.
- Kalin, Ibrahim, “An Annotated Bibliography of the Works of Mulla Sadra with a Brief Account of His Life,” *Islamic Studies*, 42, 1 (2003), pp. 21–62.
- “Between Physics and Metaphysics: Mulla Sadra on Nature and Motion,” *Islam and Science*, 1 (2003), pp. 65–93.
- “Mulla Sadra’s Realist Ontology and the Concept of Knowledge,” *The Muslim World*, 94, 1 (2004), pp. 81–106.
- Knowledge in Later Islamic Philosophy: Mulla Sadra on Existence, Intellect, and Intuition*, Oxford University Press, 2010.
- Nasr, Seyyed Hossein, *Sadr al-Din Shirzazi and His Transcendent Theosophy*, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies, 1997.
- Rahman, Fazlur, *The Philosophy of Mulla Sadra*, Albany, NY: State University of New York Press, 1976.
- Ziai, H., “Mulla Sadra: His Life and Works,” in S. H. Nasr and O. Leaman (eds), *History of Islamic Philosophy*, ch. 35, London: Routledge, 1996, pp. 635–43.

IBRAHİM KALIN

MÜNİF PAŞA, Mehmet Tahir
(1828–94 or 1910)

The Ottoman writer and statesman Münif Paşa lived and flourished during the reign of Abdulhamid II. Having been trained as a bureaucrat, he held various government positions and became the minister of culture in 1877. For some time, he was also the minister of commerce. Unlike the revolutionary

figures of the Union and Progress (İttihat ve Terakki) movement of the time, Münif Paşa remained close to the seat of political power. This enabled him to play a key role in introducing the school reforms of the Abdulhamid era. He formulated a semi-conservative yet eventually modernist discourse with the hope of making a transition to a modern Ottoman state that would preserve its territorial integrity on the one hand, and respond to the reform calls of the period, on the other.

Münif Paşa founded the Ottoman Society of Science (Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye) in 1862. Like the other education institutions of the time, the Society’s goal was to educate the new generation of Ottomans about various issues. The Society’s newspaper *Mecmua-i Fünun* (1862–7) functioned as an encyclopedia for the general reader, whose ultimate goal was to teach ordinary people about everything from history to science and political developments. Münif Paşa and his generation of intellectuals saw this as an essential component of their evolutionary process of reform. In many ways, this can be seen as a direct influence of the eighteenth-century encyclopedists.

Münif Paşa also played an active role in the opening of the Faculty of Arts and Sciences (Daru’l-fünun) under the patronage of Abdulhamid II. The Faculty was inaugurated by Jamal al-Din AL-AFGHANI. But Afghani’s speech caused an uproar among some Ottoman thinkers, and Abdulhamid was forced to send Afghani to Europe. Due to the lack of students, the school was closed shortly after its opening. The school was re-opened in 1870, this time under the supervision of Hoca Tahsin Efendi.

As an admiring student of the Enlightenment, Münif Paşa published translations from the works of such European writers as Voltaire, Fontenelle, and Fenelon. His *Muhaverat-i Hikemiyye* (Conversations in Wisdom) is a compilation of short essays by these European philosophers.

357-358

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANTanzimat'tan Cumhuriyet'e
SIYASÎ, İDARÎ VE SOSYAL
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	238703
Tas. No:	920.0956 BOL.T

Ankara
2015Hikmet Yıldırım GELKAN¹

Münif Mehmed Paşa (132554)

HAYATI VE ESERLERİ

Hayatı

Münif Paşa, Antep ulemâsından Abdünnâfi Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi hakkında kesin bir fikir sahibi olunamamakla beraber, 1828-1830 yıllarında doğmuş olduğu bilinmektedir. Bir adını da dedesi Tahir Efendi'den almıştır. Dedesi ve babası Antep'in eski bir ailesinden olup, bilgin ve şair kişilerdi. İlk tahsilini Antep'te yaptı, Nur-i Osmanî Medresesinde Arapça ve Farsça okudu. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Suriye'yi istila ettiği sırada, Abdünnâfi Efendi ve ailesini kendi oğullarına Farsçayı öğretmesi için beraberinde Mısır'a götürdü. Münif Efendi de bu vesileyle orada "Kasr'ül-âli" Medresesinde İranlı Edip Mirza Senklah'tan Farsçayı, babası ve öteki bazı âlimlerden de Arapçayı öğrendi. Şam'a gelişinde "Emeviyye" medreselerinde yüksek tahsilini tamamladı.² Devlet memuriyetine 1851'de 24 yaşında iken İstanbul'da girdi. İlk görevi Şam Eyaleti Meclis-i Kebir kâtipliğidir. 1852'de 25 yaşında iken İstanbul'a döndü. Bab-ı Âli Tercüme Odasına Arapça-Farsça mütercimi olarak girdi. Bu görev sırasında mütercim Tahir Ömer Zâde Halis Efendi'nin delaleti ile Bab-ı Âli'nin yabancı dil hocası Prusyalı Mühütedi Emin Efendi'nin derslerine devam ederek Fransızca'yı öğrendi. 1854'te Gelibolu Garnizonu başkâtibi oldu. 1855 yılında Kemal Paşa Berlin Büyükelçiliği'ne tayin olunca, Münif Efendi'yi de beraberinde götürdü ve orada büyükelçilik ikinci kâtibi oldu. Almanca'yı üniversiteye devam edebilecek derecede öğrendi, Berlin Üniversitesi'ne devam etti. Kemal Paşa ona Almanca öğrenmesi ve üniversiteye devam etmesi için izin verdikten başka, büyükelçilik konağında

¹ Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi.² İbn-ül Emin M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (2 Cilt), C. 2, s. 997.

12 EKİM 1991

Diyanet Vakfı

N. Dönem

132554

Münif Mehmed Paşa

64-67

TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ DÜŞÜNCE TARİHİ

ÜLKEN YAYINLARI : 1 / H. Z. ÜLKEN BÜTÜN ESERLERİ : 1 / KAPAK:
DENİZ ORAL / BASKI: KARDEŞLER MATBAASI Himayet Etfal Sok.
Çavuş Han / KAPAK BASKI: EBRU GRAFİK / CİLT: NUMUNE MÜ-
CELLİTHANESİ / BİRİNCİ BASKI: İSTANBUL 1966 / İKİNCİ BASKI:
HAZİRAN 1979 / GENEL DAĞITIM: SERHAT DAĞITIM.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Fütüphanesi	
Kayıt No :	463
Tasnif No. :	199-56 ÜLK.T

ÜLKEN YAYINLARI

İstanbul 1979

Devlet ile fert arasındaki münasebetler, karşılıklı hak ve vazife münasebetleridir.

Şinasi «Tasvir-i Efkâr»da bu fikirleri savunmaktadır. *Lumière* felsefesinin bu temel fikirleri, Şinasi'ye acaba hangi düşünürlerin eserlerinden gelmektedir? Burada sarıh bir şey söylemek güçtür. Çünkü popüler yayımlar yapmakta olan Şinasi, doğrudan doğruya bir kaynak ve bir filozof adı vermiyor, fakat onda bazı eserleri Türkçeye çevrilmiş olan Fontenelle'in, Fransız İhtilaline önderlik eden Voltaire ve Montesquieu'nün, terakki fikrinin tanınmış ideologu Condorcet'nin, en sonra doğrudan doğruya temasta bulunduğu *positiviste* cereyandan Ernest Renan'ın tesirlerini bulmak mümkündür. Şinasi'nin İslamiyet hakkındaki düşüncesi orijinal değildir. Devrinin bütün insanları gibi, İslami inancın içinde tabii olarak yaşamaktadır. Yalnız, bütün dikkatini üzerine çevirdiği Batı'nın yeni fikirleri ile bu dini inançlar arasında ahenk görmekle yetinmektedir. Ancak «Münacât» gibi bazı manzumelerinde, dini duyguyu çok yüksek bir dereceye çıkaran Şinasi, dini inançla yeni fikir dünyası arasında hiçbir çelişme olmadığı kanısını ifade etmektedir.

Münif Paşa (1828-1894), Aydınlanmanın daha çekingen, muhafazacı, devlet sistemine daha bağlı bir düşünürdür. Çocukluğunda Mısır'da Mehmet Ali'nin getirdiği yenilikleri görmüş ve bu, izleri ömrü boyunca devam edecek medeniyet ve terakki fikirlerinin temeli olmuştur. 1852'de Tersane Odasına girdi. Orada mühendis Emin Efendi'den Fransızca öğrendi. 1855'de Kemal Paşa maiyetinde Berlin'e gitti. 1861'de Ticaret Mahkemesi ikinci reisliğine, 1863'de birinci mütercimliğe, 1867'de Zaptiye Müsteşarlığına, 1868'de Divan-ı Temyiz reisliğine ve 1869'da «Meclis-i Maarif» reisliğine getirildi. 1877 ile 1884 arasında üç defa Maarif Nazırı oldu. Bir seferinde aynı zamanda Ticaret Nazırıydı. 1884'de Sıhhiye Meclisi reisi, 1894'de Tahran'a giden Teşrifat Heyetinin reisiydi. Münif Paşa'nın siyasi ve fikri hayatının büyük bir kısmı Abdülhamid II zamanına aittir. Bundan dolayı onun fikri hayatı ile memleketin siyasi bünyesindeki değişiklik arasında bir paralellik kurmak mümkündür. Abdülhamid kendisini mühim vazifelerde kullanmış ve rivayete göre özel olarak ondan *économie politique* dersi almıştır.

Bu değişikliği görebilmek için siyasi vakaların gelişmesine bir göz atmak gerekir. Sultan Aziz'i tahttan indiren paşaların (Redif, Süleyman, Rüştü v.b.) hareketinden sonra hızla birbiri ardından gelen vakalar, memleket bünyesinde büyük sarsıntı yapmıştı. Bunlar Sultan Aziz'in intiharı veya katli, Murat V'in tahta çıkması, fakat deliliği yüzünden çekilmesi, Mithat Paşa'nın Abdülhamid II ile görüşerek meşrutiyeti ilan edeceğine dair söz aldıktan sonra tahta çıkarılması, millet meclisinin açılması ve bir yıl içinde (93 seferi diye tanınan) Türk-Rus savaşının başlaması, Abdülhamid II tarafından Meclis'in kapatılması ve Sultan Aziz'in kaatillerini cezalandırmak bahanesiyle mahkeme kurularak Mithat Paşa ve arkadaşlarının mahkum edilmesiydi. Bu çok çetireli değişimler sırasında memleketin fikir hayatında da sarsıntılar olacağı bellidir. Genç Osmanlılar, Mahmut Paşa zamanında kısmen hapisten çıkmış ve kısmen Avrupa'dan dönmüş bulunuyorlardı. Ziya Paşa ve Namık Kemal memleketin fikir hayatında rol oynayacak derecede önemli eserler vermeye başlamışlardı. Ali Suavi, Türkiye'de eski faaliyetine devam ediyordu. Şinasi çoktan ölmüştü. Abdülhamid II büyük vaatlerle meclisi açmış ve reisliğine Ahmet Vefik Paşa'yı getirmişti. Fakat içlerinde azınlıklardan pek çok mebus

bulunan bu meclisin, daha ilk celselerinde anlaşmazlıklar meydana çıktı. Vefik Paşa mebusları öğrenci azarlar gibi susturuyordu. (72) Abdülhamid II, Vefik Paşa gibi sert ve despot ruhlu bir Avrupalıyı hizmetinde kullanmaktan hoşlanıyordu, fakat temayülü daha çok Doğu ve İslam fikirlerine yöneliyordu. Bunun için Ahmet Vefik Paşa ve Münif Paşa gibi aydınlardan faydalanmakla birlikte, asıl icraatını yapacak Ahmet Cevdet Paşa gibi şark ve İslam kültürü ile yetişmiş insanlar aradı. Bu yakınlığı, Mithat Paşa mahkemesini Cevdet Paşa ile Süruri Efendiye gördürmek suretiyle gösterdi.

Bu değişme devrinde, Abdülaziz zamanında olduğu gibi, Abdülhamid devrinde de devletin maarif reformları ve yeni öğretim kurumlarının kurulması işlerinde Münif Paşa aynı derecede rol oynadı. Hiç bir siyasi devre karşı vaziyet almadığı için devirler onun çalışmalarını durdurmadı. Evrimci (*évolütioniste*) ve terakkici bir medeniyet öğreticisi olan Münif Paşa, *Encyclopédie*'lerin 18 inci yüzyılda Fransa'da gördükleri hizmete benzer bir hizmeti bizde görmüştür.

Başlıca eserleri «Muhaverât-ı Hikemiye», «Hikmet-i Hukuk», «Mebhas-ı İlm-i Hukuk», «İlm-i Servet», «Telhis-i Hikmet-i Hukuk» ve «Belâgat Dersleri» dir. Tercüman-ı Ahval'e rekabet için 1861'de «Ruznâme-i Ceride-i Havadis» diye bir gazete çıkarmaya başladı. «Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye»yi kurdu. «Mecmua-i Fünun»u çıkardı. Çiçekpazarı'ndaki okulda umumî dersler verdi. 1862'de Mecmua'yı ikinci defa kurdu ise de çabuk kapandı. 1876'da Abdülhamid'in «Dar-ül-Fünun»u kurmak için yaptığı teşebbüse önyak oldu, fakat Hoca Tahsin'in ilk Dar-ül-Fünun'u kuruşu yarım kaldı. Sırf bu maksatla yaptırılan binada (şimdi Belediyenin Sultan Mahmut türbesi yanındaki binası) derslere başlandı. Açılış nutkunu Münif Paşa ve o zaman İstanbul'da bulunan Cemaleddin Efgani okudu. Fakat Dar-ül-Fünun, medrese talebesinden getirilen dinleyicilere rağmen talebe bulamamak yüzünden kapandı.

Münif Paşa'nın «Muhaverât-ı Hikemiye»si, Voltaire, Fontenelle, Fenelon'dan topladığı bazı diyaloglardan ibarettir. Bu *compilation* kitap, bugünkü anlayışımıza göre oldukça iptidai, fakat o gün için yenilik ve bilgi hazinesidir. «Cemiyet-i İlmiye»nin organı gibi yayınladığı «Mecmua-i Fünun» ise (1279/1863), Münif Paşa ile birlikte çalışan ansiklopedist bir zümrenin yazılarından ibaretti. Bu devrin başlıca hedefi öğretmekti. «Aydınlanma»nın hâkim fikirlerine dayanarak, Batı medeniyetinin yenilikleri, Osmanlı-Türk dünyasına bilinmeyen bütün yeni bilgi dalları hakkında haber vermektir. Bu öğretme gayreti, Tanzimat sonrasının başlıca işlerinden biri iken, asıl Abdülhamid II zamanında hürriyetçi ve meşrutiyetçi fikirlere karşı baskının başladığı zamandan beri Batılaşmanın birinci, hatta bir müddet için biricik ödevi gibi görülmüştür.

Münif Paşa, mecmuasının birinci sayısına girerken ilk iş olarak «Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyen»nin hedef ve maksadını anlatıyor, tüzüğünü veriyor. Bu sayıda, bilgi ve bilgisizliğin karşılaştırılması, eski Mısır Hükümdarları Tarihi, Hayatın Hızı gibi yazılar var. Birinci yazı «Beyannâme» mahiyetindedir. Ondan sonra bütün sayılarda bir tarih ve tabiat ilmi ilkesi paralel devam ediyor. «Tasvir-i Efkâr'ın Çıkışı» adlı yazıda, Şinasi'nin gazetesinden söz ediyor. 1831'de (Mahmud II dönemi) çıkan «Takvim-i Vekayi», William Churchill'in yayınladığı «Ceride-i Havadis» (1840), Agâh Efendinin idaresinde çıkan «Tercüman-ı Ahval» (1861) den sonra dördüncü gazete olduğunu ve şimdi «Mecmua-i Fünun»un gündelik gazete seviyesini aşan bir ilim dergisi

(72) A. Soib, Abdülhamid'in Evval-i Saltanatı.

(London 1953) and *A history of Sharvan and Darband* (Cambridge 1958); see also BĀB AL-ABWĀB and AL-ĀBĀB.

Bibliography: Bursalı Mehmed Tâhir, *'Othmânî müellifleri*, iii, 142 ff.; Babinger, *GOW*, no. 295; Brockelmann, II², 637; *IA*, art. *Müneccim-Başı* (M. Tavvib Gökbilgin). (J.H. KRAMERS*)

MUNGİR, conventional form Monghyr, a town of Bihār in the Indian Union, situated on the south bank of the Ganges in lat. 25° 25' N. and 86° 27' E, and at an important communications point between Bengal and the middle Ganges valley. It is also the administrative centre of a District in the province of Bihār of the same name.

Said to have been founded in Gupta times, Muhammad Bakhtiyār Khaldjī [q.v.] was its first Muslim conqueror when he raided into Bihār in 589/1193. It subsequently became a place of military and administrative importance, with a fortress built in apparently Mughal style [see BIHĀR]. Mīr Kāsim 'Alī (d. 1777 [q.v.]), *Nawwāb* of Bengal, moved his capital thither from lower Bengal, away from the British East India Company's presence in Bengal, and founded there an arsenal for the army of his which was being trained by the Armenian Gurgīn (Gregory) Khān, the beginning of the gunmaking industry for which Mungīr became famous.

Mungīr became a municipality in 1864 and is now an important grain mart and manufacturing centre, with a population (1971 census) of 102,462, whilst the District had 3,896,423 inhabitants.

Bibliography: E. Balfour, *The Cyclopaedia of India*³, ii, 975-6; *Imperial gazetteer of India*², xvii, 389-403; L.S.S. O'Malley, *Bengal District gazetteers*, xvii, *Monghyr District*, Calcutta 1909. (ED.)

MÜNİF PASHA, MEHEMMED TĀHIR, prominent Ottoman statesman and educational reformer of the *Tanzīmāt* [q.v.] era.

He was born into an 'ulamā' family in 'Ayıntāb (Gaziantep, south-eastern Turkey) in 1828-9 (1830, according to İbrahim Alâettin Gövsa), and received a traditional *medrese* education in his home town, in Cairo and in Damascus. Entering the Ottoman civil service as a clerk in the Damascus Provincial Council, Münif went on to Istanbul in 1852 and was employed as Persian and Arabic translator in the Translation Bureau (*Terdjüme Odası*) of the Sublime Porte, the nursery of Ottoman reform statesmen. He learned French (and later some English) in Istanbul and then German in Berlin, where he was posted as Second Secretary at the Ottoman Embassy and attended courses at the University. Returning to Istanbul, he became known through his articles in the newspaper *Djerede-yi Hawādith*, and was promoted head of the Translation Bureau in 1862. He made his first contribution to the cause of enlightenment by publishing in 1859 an anthology of translated excerpts from the writings of Voltaire, Fénelon and Fontenelle, under the title *Muhāwerāt-i Hikemiyye* ('Philosophical Discourses'). The following year he founded the *Djem'iyyet-i İlmiyye-yi 'Othmāniyye* (Ottoman Scientific Society), and its organ the *Medjū'a-yi Fünūn* ('Journal of [Secular] Sciences'). This published in 1862 his plea for the reform of the Arabic script, which Münif saw as inferior to the Latin alphabet and a factor in the prevalence of illiteracy. Appointed chairman of the *Medjlis-i Ma'arif* (Council of Education) in 1869, Münif lamented that he did not succeed in changing the heading on the Council's paper, let alone the education system of the country. However, he had greater opportunities to make an impact, when, after five years as Ottoman Ambassador in Tehran, he embarked in 1877 on the first of his three

terms as Minister of Education. His second term (1878-80) coincided with the accession of 'Abd al-Hamid II, whom he tutored in political economy. While the new Sultan was energetic in extending modern education through his empire, he repeatedly interrupted the career of his reforming Minister, whose zeal he distrusted. Thus after being promoted to the rank of *wezīr* (which gave him the title of Pasha) Münif found himself transferred to the *Medjlis-i Sıhhiyye* (Health Council) before becoming Minister of Education for the third and last time in 1885. He lost his job in 1891, and was kept on the payroll but without an appointment until 1895, when he was sent to Tehran as special emissary to the jubilee of Naşir al-Dīn Shāh [q.v.], and where he stayed on briefly as Ambassador after the Shāh's assassination. Münif retired at his own request in 1896, and spent the remaining years of his life, until his death in 1910, in his country house at Erenköy, outside Istanbul, which became a notable meeting place for Ottoman and foreign scholars.

Steeped in Islamic culture, yet an ardent admirer of Western civilisation, Münif Pasha was deemed a poet, although his only major poetic work, the *Dāsītān-i Āl-Othmān* ('Epos of the House of Osman'), amounted to little more than a 13-page *kaşīda*, written in 1881, at a time of enforced idleness to attract the Sultan's favour. Apart from his translations, his only other books were edited versions of his lectures on law and political economy at the Istanbul *Dār al-Fünūn* (University). However, it is not as an author, but as a reforming, westernising statesman and a founding father of Turkey's modern educational system that he is remembered today.

Bibliography: Biographies in İ.M.K. Inal, *Son asır Türk şairleri*, Istanbul 1938, vi, 997-1013; İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk meşhurları ansiklopedisi*, Istanbul 1946, 267; *Türk ansiklopedisi*, Ankara 1977, xxv, 32-3. References in Niyazi Berkes, *The development of secularism in Turkey*, Montreal 1964, and B. Lewis, *The emergence of modern Turkey*, Oxford 1961. (A. MANGO)

MUN'İM KHĀN or MUN'İM BEG, KHĀN-I KHĀNĀN (902-83/1497-1575), a leading Tūrānī noble of the Indian Mughal emperors Humāyūn and Akbar, was the son of Miram Beg Andidjānī. As a foster-brother of Bābur's son 'Askarī, he was counted among the important nobles of Humāyūn as early as 940/1534. Humāyūn appointed him governor of Khōst [q.v.] in 952/1545, and he accompanied his master on the Balkh campaign of 956/1549. In 960/1553 he was appointed *atalik* (principal adviser) of Akbar, and a year later of Akbar's brother Muḥammad Hākīm [q.v. in Suppl.] at Kābul. In 967/1560 Akbar recalled him from there and appointed him *Wakil* (principal minister) with the title of Khān-i Khānān. In 969/1562 Atka Khān replaced Mun'ım Khān as *Wakil* but upon the former's murder, Mun'ım Khān was shortly afterwards appointed *Wakil* for a second time, holding the office till 971/1564.

After the suppression of the Uzbek rebellion, Mun'ım Khān was appointed governor of Djawnpur [q.v.], and all the eastern districts were placed under his command. In 981/1573-4 he built the celebrated bridge over the River Gomati at Djawnpur, which is still being used. When in 982/1574-5, Akbar established the *mansab* [q.v.] system, Mun'ım Khān was awarded the then highest rank of 5,000, but soon afterwards died, having been for about forty years one of the leading nobles of the empire under Humāyūn and Akbar.

Bibliography: 1. Primary sources. Bāyazid

daş ki sevgüden irag ola, ol kardaşlıktan (5) ne hâsıl! bes bu oğlan mâl aldı sefere çıkdı. az zemânda girü geldi. atası eyitdi: iy ogul çok (6) mâl harc itdüing, nice döst ele getürdüing. oğlan eyitdi: elli döst buldum ki her biri yüz hünerile arâste. (7) atası eyitdi: korkuram ol döstlarung şol Türk - oğlı döstları gibi ola. oğlı eyitdi. nicedür ol dâsitân eyit (8) işi-delüm: *dâsitân-ı dihkân bâ pisar-ı hód*: bâzırgân eyitdi: işitdüm ki bir Türk vâridi mâlı mülki çok bir (9) oğlı vâridi. hemişe ol oğlına atası öğüt virürdi kim: hâsıl olmuş mâlı saklamak gerek ve dahı harc (10) bilmek gerek. iy ogul mâlı israf itme ki, 'âkibet teşviş yimesesin. döst kim ihtiyâr idersin, (11) 'akıl birle ihtiyar kıl ki songra perişân olmayasın. rûzi gârung dâniş tahsiline harc eyle kim, (12) 'ömrüingden fâ'ide bulasın didi. 'âkibet ol Türk öldi. kamu mâlı oğlına kaldı, israf elin uzadub (13) ol elli kişiyile kamusun telef itdi. bu oğlanung bir 'âkile anası vâridi. eyitdi: iy ogul, ata öğüdin dutmak gerek. bu mâl sanga kol kanatdur. illâ bilmezsin ve, hiç döst dürlü dürlü sinanmayınca tecribe birle.

Armağan "Iran Şehinsahlığı'nın
2500. Kuruluş Yıldönümüne",
s. 277-291, 1971- İstanbul

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

N. Çetin Bolman.

Yalnız bu sayfada
Münif Mehmed Paşa

MÜNİF PAŞA'NIN HAYATI
VE
TAHRAN SEFİRLİKLERİ MÜNASEBETİYLE İRAN HAKKINDA
BAZI VESİKALAR

Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ

Hayatı: II. Abdülhamid devrinde 3 defa Maarif Nezaretinde bulunmuş olan Mehmed Tahir Münif Paşa hakkında, bugüne kadar tam mânasıyla bir tetkik yapılmış değildir¹. Bizim, buradaki asıl mevzuumuza Münif Paşa'nın iki defa bulunduğu Tahran sefirliği ve İran'la alakalı vesikalar teşkil ediyorsa da Paşa'nın resmi hal tercümesini kısaca da olsa vermek istedik².

Münif Paşa, Ayıntab ülemasından Abdünnâfi Efendi'nin oğlu olup, 1246 muharremi başında (1830 haziran sonu) Ayıntab'da doğdu. Mısır'da Kasr-ı Âli mektebinde, Ayıntab'da Nur-ı Osmaniye ve Şam'da Emeviyye medreselerinde, arabça, farsça, coğrafya, tarih ve edebiyat okuduğu gibi, Berlin Üniversitesi'nde de hukuk ve iktisat tahsil etmiştir³. Münif efendi, 1267 saferinde (aralık 1850) henüz 21 yaşında iken

¹ Ali Fuad Beyin *Münif Paşa* (T T E M, İstanbul 1930, yeni seri, cilt 1, Mart - Mayıs 1930, s. 1 - 16) isimli yazısı çok kıymetli bilgileri ihtiva ediyorsa da Münif Paşa'nın bulunduğu memuriyetleri buradan sırasıyla takibe imkân olmadığı gibi, Bursalı Tahir Bey'in (*Osmanlı Müellifleri*, II, 428 - 430) Münif Paşa'nın hayatı hakkında verdiği malûmât da çok noksandır. Ancak burada, Paşa'nın, basılmış ve basılmamış eserleri hakkındaki tafsilât çok mühimdir. İbnülemin M. Kemal İnal'ın *Son Sadrazamlar*, isimli eserinde ise Münif Paşa ile alakalı bazı mühim kayıtlara rastlanmaktadır (bu hususta bk. indeks).

² Bu hususta ana kaynak olarak, Başbakanlık Arşivi, *Sicill-i Ahval Defteri*, No: 3, s. 246'daki kayıtları kullandık. Ancak bunu yaparken, verilen bilgileri Münif Paşa'nın ikinci defa Tahran sefirliğine tayin edilmesi münasebetiyle *Malûmat* (c. 2, 11 Mayıs 1312, No: 37, s. 799 v. d.) mecmuasında çıkan hal tercümesiyle karşılaştırmaktan geri kalmadık. Bu münasebetle *Malûmat*'daki kayıtların, esas itibariyle *Sicill-i Ahval Defteri*'den alındığını belirtmek de yerinde olur.

³ Kendisinin Berlin'deki tahsili görünüşe göre, orada memur olarak bulunduğu devre ait olmalıdır. Elimizdeki kaynaklar bu hususta sarıh bir bilgi vermemektedir.

MÜNİF

seferine katılan şair, hâcegân rütbesiyle sadâret kethüdası Halis Osman Efendi ve Yeğen Mehmed Paşanın kâtipliği görevlerinde bulundu. İkinci rûznâmçeciliğe ve maliye tezkirecilğine kadar yükseldi. Lehistan kralına "nâme-ber" olarak İran şahı Nâdirşah'a elçi olarak görevlendirildi. Âtîf Efendi'nin ölümü üzerine inzivaya çekildi ve bir süre sonra genç yaşta İstanbul'da öldü (1743). Üsküdar'da Selimiye'ye defnedildi. Zarîf, derviş meşrepli, hoş-sohbet, hazır-cevap bir kimse idi. Şiirin yanında musikiyle de uğraştı. Türk, Acem, Irak ve Arap makamlarına vakıf iyi bir icracı oldu. Ney çalmada da maharetliydi. İlk şiirlerinde Hezarî mahlasını kullandı. İstanbul'a gelince Raşid'in tesiriyle Münif mahlasını aldı. Türkçenin yanında Arapça ve Farsça şiirleri de olan Münif, hamûleri Atîf ve Raşid gibi Nabî tarzında hikemî şiirler söyleyen ve deyrinde bilhassa kasideleriyle kendisinden söz ettirebilen bir şairdir. **Eserleri:** En önemli eseri *Divan*'dır. Birkaç yazması Kütahya Vahit Paşa Halk K 417/1; Manisa HK 5169/2'dedir. *Divan* diğer eserleriyle birlikte eski harflerle basıldı (İst. ty.). Bu külliyyatta, küçük hacimli *Manzûm Kırk Hadis Tercümesi*, *Zafernâme-i Mansûre/Fetihnâme-i Belgrad* adlı iki manzum eseriyle *Münşeât*'ı vardır. Matbu nüshanın başında şairin biyografisi verilmiştir. *Divan*'ının yazmaları şunlardır: İÜK TY 61, 1443, 1666, 2906, 2860; 5503/5, 5534, SK Hüsrev Paşa 565, Yahya Tevfik 305, Mihrişah Sultan 368, Lala İsmail 486, Hâlet Ef. 664, Hafid Ef. 362, Hacı Mahmud 5302, Esad Ef. 2691/1; BDK 2675/1; Atatürk Ü. S. Özge ASL 438; Millet K A.5264, 412; Mevlâna Müzesi 5432; TSMK 752; Kayseri Raşid Ef. K 1270.

Kay.: *Divan-ı Münif*, (İst. tarihsiz), Eslâf, 283-285; LA 9/632-633; İKTYDK, İst. 1959, C. 3; KA 6/4458; MN s. 410; OM 2/230; M. Naci, *Osmanlı Şairleri*, (Haz. C. Kurnaz), Ank. 1968, s. 106-107; Muharrem Kılıç, *Münif Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri*, *Divan*'ının tenkitli Metni ve İncelemesi, Atatürk Üniv. SBE, YLT, Erz. 1995, 377 s.; RTET 2/670; *Büyük Türk Klâsikleri*, İst. 1986, 7/339-340; A. Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, Ank. 199, s. 260-262; SO 4/519; S. Küçük, "Münif'in Kırk Hadis Tercümesi", *Türko-*

loji Dergisi, V. M. Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 512-513; TDEA 6/470; TGDEİS s. 308; TH s. 541; THE s. 383-384; TN 2/985-986 (4081); Necib Asım, "Hadis-i Erba'in Tercümeleri", *Millî Tıbbular Mecmuası*, İst. 1331: S. 4, s. 161; A. Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, Ank. 1991, s. 260-262.

••O. HORATA

MÜNİF (?-1794/5): Divan şairi. Gaziantep'te doğdu. Asıl adı Mehmed Tahir'dir. Şiirlerine örnek *Fatin Tezkiresi*'ndedir.

Kay.: TGDEİS s. 308. ••Yaz. Krl.

MÜNİF (1873-1930): Şair. Tarsus'ta doğdu. Tarsusîzâde diye tanındı. Hakkı Efendinin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Tarsus'ta yaptıktan sonra, İstanbul'da Mülkiye Mektebine girdi. Ancak bitirmeden Avrupa'ya gitti (1894). Meşrutiyetin ilânından bir yıl sonra Tarsus'a dönerek inzivaya çekildi. Bir ara Cenevre'ye giderek iki yıl kaldı. İstanbul'a dönüp eserini bastırdı. Tarsus'ta öldü. Bazı şiirleri İ. E. M. Kemal tarafından yayımlandı. **Eseri/Şiir:** *Zafer* (Cenevre 1903, 2. bs. İst. 1914), *Hâle* (İst. 1923).

Kay.: ÖBBŞKA 1/533, 2/1285, SATŞ, 2000, 3/1402-1404; TN 2/987 (4083). ••M. CUNBUR

MÜNİF Paşa (1828-1910): Devlet adamı, eğitimci, bilgin, şair. Asıl adı Mehmed Tahir Münif Paşadır. Ayıntablı Arab Tahir Efendizâde Abdünnafi Efendinin oğludur. Gaziantep'te başladığı medrese eğitimini Kahire ve Şam'da sürdürdü. Arapça, Farsça öğrendi. 1851'de Şam Meclis-i Kebir kâtipliği ile göreve başladı. 1852'de İstanbul'a gitti. Arapça-Farsça çevirmeni olarak Tercüme Odasında çalışmaya başladı. Arada üç yıl Berlin Sefaretinde görev aldı, Almanca öğrendi ve üniversiteye devam etti. Müteakiben görevine geri döndü ve İngilizce dersleri aldı. 1860'ta Ticaret Mahkemesinde başkanlığa getirildi. *Ceride-i Havadis* gazetesinde yazılar yazmaya ve *Ruzname-i Ceride-i Havadis* ekini çıkarmaya başladı. Sadrazam Fuad Paşa'nın desteği ile bir bilim derneği olan Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyeye'yi kurdu (1861) ve *Mecmua-i Fünun*'u yayımladı (Temmuz 1862-Ocak

Münif Mehmed Paşa

3. Usul-i Fotoğrafya (T):

اصول فوطوغرافيه

Baskısı: 1303/1887. Seyid Ali Ak, *Türkçe Fotoğraf Yayınları Kataloğu*, İstanbul 1993, s. 36.

Bibliyografya: *Musavver Nevsal-i Osmani*, İstanbul 1329, s. 178.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

515. MÜNİF PAŞA (ölm. 1328/1910)

Mehmed Tahir Münif Paşa. 1246/1830'da Anteb'de doğdu. Anteb ulemasından Abdünnafi Efendi'nin oğludur. Mısır ve Şam'da eğitim gördü. 1270/1854'te elçilik kâatibi sıfatıyla Berlin'de bulundu. Buradaki üniversitede fizik, felsefe ve hukuk dersleri aldı. Dönüşünde Bâb-ı Âlî tercüme odasına girdi. 1276/1860'ta Karadağ hudud meselesi için bölgeye gitti ve aynı yıl ticaret mahkemesi ikinci reisi oldu. Bu vazifede iken *Ceride-i Havadis* katibliği de yaptı. 1278/1862'de Bâb-ı Âlî birinci mütercimi oldu. O devir gazete ve mecmualarında makaleler yayınladı. Gene bu sıralarda Cemiyet-i İlmiye-i Osmâniye'yi kurdu. *Mecmûa-i Fünûn*'u yayınlamaya başladı. 1284/1867'de zaptiye müsteşarı, 1285/1868'de Divan-ı temyiz reisi, 1286/1869'da Maarif Meclisi reisi, 1289/1872'de Tahran elçisi oldu. 1294/1877'de Maarif nazırlığına getirildi. İki ay sonra Ticaret nazırlığına, iki yıl sonra tekrar Maarif nazırlığına getirildi. 1296/1879'da vezirlik rütbesi aldı. Aynı yıl nazırlıktan azledilip Meclis-i Sıhhiye fevkalade reisliğine tayin edildi. 1299/1882'de *Mecmûa-i Fünûn*'u tekrar yayınlamaya başladı. 1301/1884'te üçüncü defa Maarif nazırı oldu. 1305/1888'e kadar bu vazifede kaldı. Bir müddet Tahran elçiliğinde bulundu. Döndükten sonra İstanbul Hukuk Mektebi'nde dersler verdi. 1328/1910 yılında Erenköy'de öldü. *Dastân-i Âl-i Osmân*, *Telhûs-i Hikmet-i Hukuk*, *İlm-i Servet* adlı eserleri basılmıştır. Edebiyat ve lisan üzerine basılmamış eserleri, manzumeleri vardır. Konu ile alakalı makaleleri şunlardır:

1. Anadolu'da Semadan Nüzul Eden Buğday (T): اناطولىده سمان نزل ايدن بۇغداي

Mecmûa-i Fünûn, sene 1281, sayı 26, s. 72-75'te yayınlanan bir makaledir. Baş: كچن فصل خريفده خرپوت و ملطيه طرفلرنده سمان نزل ايدن بر نوع حبوبك صورت نزوليله منشأ و ماهيته دائر دسترس اولايديكمز بعض تحقيقات رسميه نك تحرير و بيانته ابتدار قلنور. كچن فصل خريفده خرپوت طرفلرنده شدت اوزره قحط و غلا اولديغي حالده سمان بر نوع بۇغداي نزل ايدوب هر كس بونكله دفع احتياج ايتديكي و بو جهته اول حواليله ذخائر ك فياتي دخي حيلي نزل ايلديكي چند ماه مقدم در سعادت غزته لرنده كورلمش...

2. İngiliz Atlarının Aslı (T): انگلز اتلرينك اصلي

Mecmûa-i Fünûn, sene Cemaziyelâhir 1280; sayı 18, s. 173-175'te yayınlanmış bir makaledir. İçinde, İngiliz atlarının tarihçeleri verilip, asıllarının Arap atları olduğu isbâta çalışılır.

İSMAİL DOĞAN, 1954 yılında Bursa'nın Orhaneli ilçesine Bağlı Balıoğlu köyünde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da; lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenimini Ankara Üniversitesi'nde yaptı.

Nisan 1984'te eğitimde "bilim uzmanı," Şubat 1989'da "Türk Kültür ve Eğitime Katkıları Açısından M. Tahir Münif Paşa ve Ali Suavi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma" konulu tezle "eğitim doktoru" ünvanı aldı. Sırasıyla Ankara Etlik Lisesinde kısa süreli öğretmenliği müteakip, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Dr. öğretim görevlisi olarak çalışmakta olduğu Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden Kasım 1990'da naklen Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'ne Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. Halen bu fakültede öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Çeşitli eğitim ve bilim dergilerinde yayımlanmış makaleleri, bilimsel toplantı ve sempozyumlara sunulmuş bildirilerinin yanı sıra, Eğitim/İletişim/Yabancılaşma (Çeviri Yazılar) adlı bir derlemesi de bulunmaktadır.

İZ YAYINCILIK: 34
İnceleme-araştırma dizisi: 11
İstanbul, 1991

29 HAZİRAN 1991

ISBN 975 - 355 - 006-5

dizgi, iç düzen:
İz Yayıncılık
kapak:
İzgraf
baskı, cilt, kapak baskısı:
Eramat, 553 19 13

Dia kapağı
R. Kurtuluş

TANZİMATIN İKİ UCU: MÜNİF PAŞA VE ALİ SUAVİ

(SOSYO-PEDAGOJİK BİR KARŞILAŞTIRMA)

YRD. DOÇ. DR. İSMAİL DOĞAN

MÜNİF MEHMET PAŞA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	13132
Tasnif No. :	923 DOĞ.T

İZ YAYINCILIK

keresteciler sitesi, selvi sok., no: 19,
tel: 557 69 44 - 575 67 90
merter-istanbul

the Ottoman territories in various periods, Fatih and Sulemaniye medreses represented a high-level of education system superior to the previous ones and transformed, to a great extent, the successive ones in terms of the high-standard eligibility conditions for teacherhood, curriculum, organization and new *küllîye* (building complex) concept which could be understood within the interaction of the various *küllîye* components with each other. The present article aims to discuss and introduce the works done up to now within the above-mentioned scope, particularly focusing on the educational features.

Keywords: Ottoman, Fatih, Sulemaniye, Medrese, Education

Klasik Osmanlı Eğitim Sisteminin İki Büyük Temsilcisi: Fatih ve Süleymaniye Medreseleri

Doç. Dr. Tuncay ZORLU

Özet

Osmanlı Devleti'nin en temel eğitim kurumu hiç şüphesiz medreselerdi. Medreseler, ilmiye sınıfını yetiştiren, yönetim felsefesini, din/mezheb anlayışını ve fetih politikasını etkileyen, kentleşmede başat rol oynayan ve topluma kimlik kazandırma işlevi gören merkezlerdi. Osmanlı bünyesinde farklı dönemlerde kurulan irili ufaklı birçok medrese içerisinde Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulan Fatih Medreseleri ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde tesis edilen Süleymaniye Medreseleri önceki medrese sisteminden epeyce ileri bir eğitim seviyesini getirdiği gibi sonraki medrese eğitimini de hem eğitim personelinden beklenen şartlar ve müfredat programı, hem medrese teşkilatlanması ve hem de getirdiği birbirini tamamlayan unsurların etkileşimiyle ortaya çıkan yeni külliye anlayışı açısından büyük değişikliklere uğratmıştır. Bu çalışma, Fatih ve Süleymaniye medreseleriyle ilgili olarak şimdiye kadar yapılan araştırmaları yukarıda çizdiğimiz çerçeve ve daha ziyade eğitim ekseninde değerlendirmeyi ve okuyucuya tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Fatih, Süleymaniye, Medrese, Eğitim

Münif Paşa: İntişar-ı Ulûm u Maarife Adanmış Bir Ömür

F. Samime Inceoğlu*

(...)
Haberdar eyleyüp halkı vücûb-ı sem' ü taatten
Nice niran-ı isyan ü fesadı ettiler ifta
Bu vechile maarif hey'etinin didesi ruşen
Ki oldu nazır-ı hey'et basiretle Münif Paşa
Ne hizmette bulunsa iktidarı varken icraya
İmamü'l-müslimîne iktidayı gördüler ahrâ
Maarif namını maruf u meşhur etti âlemde
(...)
(Ömer Asım Aksoy, *Hasip Dürri*, 1959, s. 5)

Giriş

BU çalışmada, Osmanlı topraklarında modern eğitim kurumlarının birer birer açılmaya başlandığı ve eğitim sisteminde yeni düzenlemelerin yapıldığı Tanzimat sonrası dönemin kendine münhasır şartlarında yaşamış, gerek sivil hayatı ve gerek bürokratik yaşamı dolayısıyla Türk eğitim tarihimizde ayrı bir yere sahip olan Münif Paşa'nın eğitim ile ilgili düşünceleri ve faaliyetleri değerlendirilecektir. Eğitim alanındaki ilk resmî görevine 1864'te Mekâtib-i Umumiye azalığı ile başlayan, 1865'te Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bağlı Tercüme Cemiyeti'nin, 1869'da da Meclis-i Kebir-i Maarif'in başkanlığını yapan Münif Paşa, 1891'e kadar ki süreçte yeni okulların açılmasına önyak olmuş, "intişâr-ı maarif" vasıtası olarak gördüğü dergi ve gazete yayıncılığına önem vermiş, modern bilimlerin halka öğretilmesi ve benimsetilmesi için Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniy'e'yi kurmuş, konferanslar vermiş, hocalık yapmış, Osmanlı'da kütüphanecilik, matbaacılık ve müzeciliğin gelişimine öncülük etmiş bir Osmanlı bürokrat ve aydınıdır.

Tanzimat'ın ilanından dokuz yıl evvel dünyaya gelen ve Tanzimat'ı hazırlayan kuşaktan bir sonraki kuşağı temsil eden Münif Paşa'nın eğitim hakkındaki düşüncelerine geçmeden önce, makalenin konusu çerçevesinde, kendi eğitim hayatı ile çeşitli bürokratik görevleri ve faaliyetleri ekseninde eğitime katkıları üzerinde durulacaktır. Burada konu bütünlüğü ile orantılı olarak Münif Paşa'nın kendi eğitim ve kültür çevresinin yanı sıra cemiyet faaliyetleri, dergi-gazete yayıncılığı, matbaacılığı, müze ve kütüphane açılmasına ilişkin çabaları da değerlendirilecektir. Daha sonra *Hazine-i Evrak*, *Ruznâme-i Ceride-i Havadis*, *Risale-i Mevkûte*, *Mecmua-i Fünûn* adlı dergilerde ekonomiden felsefeye, ta-

* Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi.

Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâf-ı Istılâhât-ı Fünûn*, İstanbul 1938.

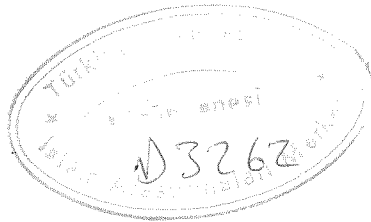
Tirmizî, İbn İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı yay., İstanbul 1992.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler, Dergah Yay., İstanbul 1982.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1977.

YAĞAN, Necati, *Hüsnü Hat*, MEB. Yay., İstanbul 1992.

YAZIR, Mahmut Bedrettin, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli*, DİB. Yay., Ankara. 1972-74-89.

MADDE KAYITLANDI
SONRA GELEN DOKÜMAN

-Münif Mehmed Paşa (132554)

MÜNİF PAŞA'NIN TAHRAN'DAN GÖNDERDİĞİ DEVLET İŞLERİYLE İLGİLİ LÂYİHASI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İbrahim ŞİRİN

ÖZET

Münif Paşa'nın Tahran sefiri iken devlet işlerinin düzenlenmesi için yazdığı rapor onun II. Abdülhamit üzerine ne kadar etkili olduğunun göstergesidir. Münif Paşa'nın raporu, hukuk mektebi açılması, askerlik, ticaretin geliştirilmesi, vergi gelirlerinin artırılması, maliyenin düzeltilmesi, diplomasi, aşiret okullarının açılmasını içerir. Biz özellikle aşiret mekteplerinin açılmasında Münif Paşa'nın etkisini irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Münif Paşa, II. Abdülhamit, Aşiret Mektebi

THE REPORT OF MÜNİF PAŞA SEND FROM TAHRAN ABOUT AFFAIRS OF THE STATE AND ITS MAKE PEOPLE THINK

ABSTRACT

Münif Pasha while he was the Tahran ambassador, he drafted a report the organization of the affairs of state and his report was evident indicator of his influence on the Sultan Abdülhamit II. The Subject discussed in this report are as follows: Development of trade, increase in the tax revenue and restitute of finance, military, diplomacy and education such as setting up of the law school and tribal (aşiret) school. In this paper, We will dealth with the influence of the Münif Pasha on the setting up the tribal (aşiret) schools.

Key Words: Münif Pasha, II. Abdulhamid, The Tribal schools

Münif Paşa ve Lâyihası

Münif Paşa, İran'da sefir iken Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa'ya ekteki lâyihayı gönderir¹. Şirvanizade Mehmed Rüştü, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın deyişiyle "pek az zamanda *ıkbale nail, yine pek az zamanda zail olan devlet adamlarındandır*"². Rüştü Paşa, 1872-1874 yılları arasında sadarete kaldı. Münif Paşa, 1872'de

¹Yrd Doç Dr İbrahim Şirin, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ B.O.A., Y. EE Dosya 91 Gömlek 38

² İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, C. I, İstanbul 1983, s. 364.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008

759-771

MÜNİF'İN KIRK HADİS TERCÜMESİ

Doç. Dr. Sabahattin KÜÇÜK

Dinî edebiyatımızın mahsulleri (mevlid, siyer, hilye, maktel vb.) içerisinde kırk hadisin kendine has önemi ve yeri olduğu şüphesizdir. İslâm dininin dünya görüşünü, ahlâkını ve terbiyesini halka yayma konusunda kırk hadislerin üstlendiği rol ve görev, diğer edebî örneklere kıyasla üstünlük gösterir.

Arapça "erba'ün hadis", Farsça "çihil hadis" biçiminde geçen kırk hadisler, ilk mahsullerini Hicret'in ikinci yüzyılı sonlarında vermeye başlar. Bu tarihten itibaren yaygınlaşmaya başlayan kırk hadislerin ortaya çıkışında en büyük etkenin, Hz. Peygamber'in "Her kim benim hadislerimden 40 tanesini belleyip başkalarına da öğretirse Kıyamet gününde Allah Tealâ onu bilginler ve fakihler arasında diriltsin." hadisinin olduğu ifade edilmiştir¹. Prof. Dr. Karahan, bu eserinde İslâm dini edebiyatında ortaya konulmuş olan kırk hadisleri gayet geniş bir biçimde işlemiştir.

Hız. Peygamber'in şefaatine mazhar olmak, bilginler ve fakihler sınıfına katılmak, öldükten sonra hayır dua ile anılmak vb. düşüncelerle yaygınlaşan kırk hadisler, zengin ve köklü bir edebiyatın doğmasına vesile olmuştur. Dinî-edebî değer ifade eden kırk hadis toplama, tercüme ve şerh çalışmalarına Arap, İran ve Türk edebiyatlarında pek çok şair ve edip katılmıştır. Bu şair ve edipler içerisinde kendi dönemlerinde meşhur birçok sanatkarın bulunduğu, kalemleri ile bu dinî edebiyat kolunu zenginleştirdiği de bir gerçektir. Nesillerin dinî kuralları tanıyıp kendilerini ve topluma yararlı birer fert haline gelmelerinde eğitici rol üstlenmelerinin yanısıra, devletin üst kademelerindeki yöneticilerin teşvik ve himayeleri, bilginlerin geleneği yaşatma gayreti, bu kırk hadis tercüme ve şerhlerinin zamanımıza kadar tazeliğini koruyarak gelmesinde etkili olmuştur.

* Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
1. Abdülkadir Karahan, *İslâm - Türk Edebiyatında KIRK HADİS Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, Ankara 1991, s.5.

Ank. Üniv. D.T.C.F.
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
TÜRKÖLÖJİ DERGİSİ, cilt: XII / sayı: 1
Ankara-1997, s. 89-105.
D. 510

Tanzimat'ta bir düşünür ve bürokrat: Münif Paşa ve iktisat tasavvuru

F. Samime İNCEOĞLU

*Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm
Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün virâneler gördüm*

Ziya Paşa

I. Giriş

Ziya Paşaya ait bu meşhur beyit, aydınlanma felsefesi, rönesans, reform hareketleri ve Sanayi Devrimi gibi bir dizi gelişmenin neticesi olarak Batı'da ortaya çıkan modernleşmenin etkin gücü karşısında Osmanlı aydın ve bürokratında baş gösteren geri kalmışlık hissini yansıtmakla beraber, Batı modernizminin neden olduğu algı kırılmasının boyutları konusunda çarpıcı bir örnek de sunmaktadır.

Askerî yenilgiler ve sömürgeciliğin etkisi altında şekillenen, oryantalist söylemin "statik doğu, ilerleyen batı" söylemiyle pekiştirilen, bunlar anlaşılmadan da anlaşılamayacak olan Osmanlı modernleşme tecrübesinde on dokuzuncu yüzyıl; Osmanlı Devleti için radikal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir yüzyıl ve III. Selim'den beri devam edegelen hatta daha da geriye Lale Devri'ne kadar götürülebilecek olan yenileşme (teknikte, eğitimde, sosyal, ekonomik ve siyasal alanda Batıyı model alma) çabalarının doruğa ulaştığı bir devir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Malum olduğu üzere, 1839 yılına kadarki dönemde, içinde bulunulan açmazın nedeninin askerî olduğunu düşünen Osmanlı bürokrasi si askerî alanda gerçekleştirdiği ıslahatlarla bunu düzeltmenin yollarını aramıştır. 1800'lü yıllara gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti'nde siyasi, ekonomik ve askerî olarak kötüye gidişin nedenlerini yoğun bir

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE MODERN BİR EĞİTİMCİ: MÜNİF PAŞA

Prof. Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN*

Münif Paşa Antep ulemasından Abdünnafi Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi hakkında kesin bir fikir sahibi olunamamakla beraber, 1828-1829-1830 yıllarından birinde doğmuş olduğu bilinmektedir. Önce ailesinden, daha sonrada devam ettiği medreselerde sağlam bir tahsil yapmış, Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. Şam'da "Emeviyye" Medreselerinde yüksek tahsilini tamamlamıştır.¹ Mısır'da, İran'da, Almanya'da bulunmuş, devletin her kademesinde çalışmış, üç kere maarif nazırlığı bir kere de ticaret nazırlığı yapmıştır. Bunların dışında İran'da büyükelçi olarak uzun yıllar kalmıştır.

Devrin ileri gelen devlet adamlarından destek ve himaye görmüştür. 1855 yılında Kemal Paşa Berlin büyükelçiliğine tayin olunca, Münif Efendi'yi de beraberinde götürdü ve orada büyükelçilik ikinci katibi oldu. Almanca'yı üniversiteye devam edebilecek derecede öğrendi, Berlin Üniversitesi'ne devam etti. Kemal Paşa kendisine Almanca öğrenmesi ve üniversiteye devam etmesi için izin verdikten başka, büyükelçilik konağında da oturmasına müsaade etmiş, yetişmesi için her türlü gayreti göstermiştir.²

Münif Paşa seçkin, dirayetli, başarılı bir devlet adamı ve diplomattır. Bunlar kadar önemli bir vasfı da bilim adamlığı ve gazeteciliğidir. Mekteb-i Hukuk-i Şahane'de yıllarca ders okutmuştur. Fuat Paşa'nın Padişahın iznini

* Gaziantep Üniversitesi Öğretim Üyesi, Gaziantep-TÜRKİYE.

1 M. Kemal, "İnal, İbn-ül Emin", *Son Asır Türk Şairleri*, (2 Cilt), C.2, s.997.

2 Yılmaz Öztuna, *Türk Ansiklopedisi*, C. 25, s.32.

Yayına Hazırlayan: Azize Aktaş Yasa, İmran Baba, Uluslararası
Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri [4-7 Kasım 1997,
Ankara], cilt: III, Ankara 2000, s. 149-154. İSAM 139206

Elips Kitap / 103

Kitabın Adı / Münif Paşa
Yazar / M. Kayahan Özgül

1. Baskı Mart 2005

ISBN: 975-6132-02-7

Editör / M. Fatih Topaloğlu
Yayın Yönetmeni / Cengizhan Orakçı
Kapak / Mehmet Fidancı
Sayfa Tasarım / Turan Kızıldağ
Baskı / Yaylacık Matbaası Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi
No:12/197-203 Topkapı-İstanbul

ELİPS KİTAP

Uğur Mumcu Cad. No: 99/3 GOP/ANKARA
Tel: (312) 447 04 57 Faks: 447 66 35
GSM Santral: (533) 478 31 00
Yazışma: P.K. 836 Yenişehir/ANKARA
e-posta: kesittanitim@kesittanitim.com
www.kesittanitim.com

29 Mart 2005

138244

XIX. ASRIN BENZERSİZ BİR
POLİTEKNİĞİ:

MÜNİF PAŞA

M. Kayahan ÖZGÜL

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	138244
Tas. No:	329 MÜNİF

Mart 2005

KİTABEVİ 221

Kapak: Minyatür

İçdüzen: Bidaye

Baskı ve Cilt: Bayrak Matbaası

İstanbul, Şubat 2004

ISBN 975-6403-24-1

© KİTABEVİ Çatalçeşme Sok., No: 54/A Cağaloğlu/İstanbul

Tel.: 0 (212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks: 513 77 26

Batılılaşma Sürecinde
Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını:
MÜNİF PAŞA

Ali Budak

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz ARGIT Bölümü	
Dem.No.	122536
Tas.No.	923 MÜNİF

KİTABEVİ

12 9 AGUSTOS 2005

Bu kji hayırların
isim'ler ve sıcah perso
nelinden çok istikbal
ettim.

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Türkiye'de böyle
bir kurulmuş
bulunuyor
bölünmüş her
büyük bir 7-8
mühtelif veriler

Konu 2002

X. j. 2002

Doktora Tezi

86453

**BATILILAŞMA SÜRECİNDE
ÇOK YÖNLÜ BİR OSMANLI AYDINI:
MÜNİF PAŞA**

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	86453
Tas. No:	923 MÜN

ALİ BUDAK
2502551829

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Necat Birinci

İstanbul 2002